

HEMŞİRELİKTE ETİK KARAR VERME*

Yard. Doç. Dr. Meral MADENOĞLU KIVANÇ
İ.Ü. Bakırköy Sağlık Yüksekokulu

ÖZET

Hemşirelikte etik değerler, 20. yüzyıldan itibaren önem kazanmaktadır. Etik karar verme hemşirelikte bakım kalitesini arttırmaktadır. Hemşirenin karar verebilmesinde kendi inançları ve hastanın inançları açısından önemlidir. Etik karar vermede; etik ilkeler, yasalar, hasta hakları ve hastane etik kurulları ile politikalar önemlidir.

Anahtar kelimeler: Hemşirelik, Etik, Karar verme

SUMMARY

Ethical Decision In Nursing:

The ethics in nursing has gained importance since 20 th century. Ethical decision increases the quality of care. In the decision making of the nurse, her beliefs and the beliefs of the patient are important. In the ethical decision making, ethical principles, laws, patient rights, hospital ethics commissions and the politics are important.

Keywords: Nursing, Ethics, Decision making

GİRİŞ

Etik; ülkemizde son yıllarda sıkca tartışılan bir kavramdır. Etik insan yaşamının; eğitim, sağlık, ekonomi ve politika gibi her alanında önem taşımaktadır. Etik; ahlaki değerlere yönelik olarak kuramsal yaklaşımlar ortaya koyan bir bilim olup, (Babadağ 1999, Hauck 1997) çeşitli olaylar karşısında

* EÜ Yozgat Sağlık Yüksekokulu'nun 14.05.2004 Hemşirelik Haftası Etkinliğinde sunulmuştur.

hangi davranışın iyi ve kötü, güzel veya çirkin olduğunun değerlendirilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Fry 2000).

Sağlık hizmeti veren hemşirelerin amaç ve hedeflerinin belirlenmesinde ve bakım yükümlülüklerinde etik, önemli bir rol oynamaktadır. Etik; neyi, nasıl yapmalıyım, doğru olan nedir, alınacak kararın yararı ve zararı nedir gibi soruların yanıtını bulmaya çalışır. Genelde tüm mesleklerde var olan etik ilkeler, evrensel olduğu gibi bir toplumsal grubu oluşturan disiplin üyeleri içinde mevcuttur. Hemşirelik mesleğinin temeli atıldığı dönemlerde dinlerin etkisi ile etik ilkeler devreye girmiştir.

1900'lü yıllarda hemşire, insanlar tarafından mümkün olabildiğince ahlaki olarak temiz, namuslu ve dürüst bir kadın olarak tanımlanırdı (Karakaya 1993). Günümüzde ise hemşire;

- * insan sağlığının korunması ve yükseltilmesinde özerkliğini koruyabilen,
- * sorumluluk yüklenebilen,
- * mesleki standartlarını ve meslek ahlak kurallarını belirleyebilen,
- * eleştirel düşünebilen,
- * karar mekanizmalarına katılabilen,
- * araştırma yapabilen bir insan gücü olarak tanımlanmaktadır (Ülker 2001).

20. yüzyılda hemşireliğin işlevlerinde gelişmeler oldukça, hemşirelik etiği giderek önem kazanmıştır.

Gladwin (1939); hemşirelik etiğini, nitel ve ahlaki mükemmellik sonucu sorumluluğun bilincinde, çağdaş rolleri ile donanımlı kişilerin görevlerini yerine getirmesi olarak görmektedir.

Robb (1921); hemşirelik etiğini, hemşirenin sağlıklı bireyin hakları ile hasta bakımında izlenmesi gereken davranış kuralları olarak tanımlar (Fry 2000).

Hemşireliğin ilk etik kodları kabul edilen "Florence Nightingale Andı" hemşireler için önemli rehber kurallar içermektedir. Bu kurallar;

- * mesleğimin standardını yükseltmek için tüm gücümü kullanacağım
- * sınırları gizleyeceğim
- * bilgimi iyi bir bakım için zorlayacağım
- * hasta / sağlıklı birey için tehlikeli olandan kaçınacağım
- * zararlı olan ilacı vermeyeceğim gibi ifadeleri hemşireliğin ahlaki değerlerini ortaya koymaktadır.

İki büyük dünya savaşı sonrası yaşanan insani kayıplar sonuçta 1950 yılında Amerikan Hemşireler Birliği (ANA), 1953 yılında Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) çağa uygun yeni hemşirelik kodları ve mesleğin yeni değerlerini belirlemeye neden olmuştur. Hemşirelikte önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen 'Hemşirelik Etik Kodları', hemşireliğin bilinen konumuna farklı bakış açısı kazandırmakla kalmayıp, hemşireliğin bağımsız bir meslek olduğunu göstermiştir. Çünkü her bir uğraş alanı ancak belirli ölçütlerle meslek kimliğini kazanabilir ve bu ölçütlerden biri de kendine özgü etik kodlardır. Belirlenen bu yeni kodlar, hemşirelik mesleğinin amacını ortaya koymaktadır. ICN Hemşirelik Kodeksi dünyadaki hemşireler için etik ilkelerin temelini oluşturmaktadır (Ersoy 1994).

Yine ANA ve ICN'nin yaptığı etik çalışmalar sonucunda, temelde yatan değerler "yararlılık" olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca hemşirelik için önemli olduğu değerler arasında; insan onuru, özgürlük, özgecilik, eşitlik, estetik, ve doğruluk – gerçekçilik vardır. Hemşirelerden beklenen kişisel özellikler ise; öz disiplin, sorumluluk, insancılık, saygı, dürüstlük, yaratıcılık, duyarlılık, anlayış, hasta haklarına sahip çıkma, savunma, gizlilik, umut, güven, cesaret ve tarafsızlıktır. Öz disiplini oluşturmak ve geliştirmek bireyin kendi inisiyatifindedir ancak eğitimle gelişir (Hauck 1997). Hemşireliğin amacı;

- * bireyin sağlığını korumak, geliştirmek, yükseltmek,
- * sağlığını yeniden sağlamak,
- * hastalığı önlemektir.

Belirlenen bu amaç geleneksel hemşirelik modelinin değiştirilmesine neden olmuş bu değişimlerle hemşire, dört bileşenden oluşmuş hedefleri yerine getirirken, sıklıkla etik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Sağlık hizmetlerinde etik ilkeler değişmezken uygulama alanında, hemşirelik, tıp ve diğer sağlık disiplinlerindeki yaklaşım birbirinden farklıdır (Kıvanç 2003). Bu fark, hemşirelerin ve hekimlerin birbirlerine göre konum ve sorumlulukları ile ilgilidir. Hemşirelerin ve hekimlerin bağımsız meslek statüleri olmasına karşın, tıp ve hemşirelik etiği kodları ahlak ve etik yükümlülükleri açısından işbirliğini gerektirir. Böyle bir işbirliği ya da ortak karar vermekten hasta büyük yarar sağlayacaktır (Engelhart 2000).

Son zamanlarda hızla gelişen teknolojinin sağlık uygulamalarına yansımaları; organ transplantasyonu uygulamaları, az bulunan kaynakların dağılımı, ekip içinde hemşirenin değişen sorumlulukları ve rolü artık hemşireleri daha sık etik sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Etik kararlar alma ve uygulamada hemşireler bu yeni durumlar nedeni ile daha çok ikilem yaşamaktadırlar (Potter 1997).

Hemşirelikte çoğunlukla hasta bakımı, eğitimi vb. çağdaş rolleri yerine getirirken etik ikilemlerle karşılaşmaktadır. Hasta bakımını planlarken, seçilen araç hemşirelik süreci ise kullanılan hemşirelik modeli ve format yardımı ile hasta için ahlaken neyin doğru olduğuna karar vermek için gerekli bilgilerin tümü inançlar da dahil olarak değerlendirilmelidir.

Etik karar verebilme, hemşirelik bakım kalitesini yükseltmede önemli oranda katkıda bulunmaktadır. Hemşire, hasta için karar verirken, hasta hakları doğrultusunda hastanın sağlık kurumunu seçme, tıbbi tedavi ve bakım alma, aydınlanmış onam (araştırma izni, tedavi izni vb.) bilgi edinme, tıbbi kayıtlara ulaşma, özel hayata saygı ve gizlilik gibi hakları olduğunu göz ardı etmemeli ve yaşama geçirmelidir.

Etik ikilem, hastanın değerleri ve beklentileri ile hemşirenin değerleri ve kendisinden beklenenlerin çatışması olarak ortaya çıkmaktadır. Hasta bakımı dışında çalıştığı ortam ve konumu gereği yaşadığı etik ikilemler de söz konusudur. Örneğin; sorumlu hemşirenin serviste yeterli elemanı olmadığında hemşiresinin yerine çalışması birincil sorumluluk / görevini aksatmasına neden olmakta ve sorumluluk işini gereği gibi tam yapamamaktadır. Bu durum, sorumlu hemşirenin fonksiyonel yöneticisi ile çatışma yaşamasına neden olabilmektedir.

Hastanelerde ortaya çıkan etik sorunların çözümü konusunda en etkili yol, hastanelerde etik kurullardır (hastane etik kurulunun). Bu kurullar 1988 yılında DSÖ, insanlar üzerinde yapılan deneylerle ilgili etik kurulların çalışmaları ile gündeme gelmiştir (Karakaya 1993). Ülkemizde de buna paralel olarak etik kurul çalışmaları yapılmaktadır. HEK'ler etik ikilemlerin çözümünde yol gösterir ve üyeler oy birliği ile aldıkları kararlardan dolayı yasal sorumluluk / yükümlülük taşırlar. Hastane Etik Kurullarının;

- * eğitim kaynağı olma,
- * yasal danışmanlık yapma,
- * hasta ve hasta yakınlarından kaynaklanan sorunlara açıklık getirme,
- * sorunlu durumda hastanenin politikasını belirleme gibi görevleri vardır.

Hastane Etik Kurullarının birçok farklı disiplinden gelen uzman temsilcilerden oluşmaktadır. Sağlık kurumlarında oluşan ya da oluşacak etik kurullarda hemşireler yer almalıdır. Hemşire, HEK'in bir üyesi olarak;

- * etik kararları paylaşabilir
- * vaka değerlendirmesinde ve sorunların tartışılmasında rol alabilir
- * vaka hakkında bilgi toplayıp sunabilir
- * eğitim programları düzenleyebilir
- * Hastane Etik Kurullarının politika üretme işlevine katkıda bulunabilir.

Sosyolojik olarak, bir uğraşın meslek olmasını sağlayan ölçütlerin en önemli olanı, o mesleğin profesyonel etiğe sahip olmasıdır (Özgül 2003). Dr.Wilson ve Barnette, hemşirelerin etik eğitime önem vermelerinin yararının sadece mesleğe değil, hastalara da büyük yarar sağlayacağını söylemişlerdir (Fry 2000). Böylece hemşireler, etik eğitim sayesinde kendilerini hastalarına karşı daha duyarlı, sorumlu ve sonuç olarak hasta bakımında karar vermekten kendilerini daha mutlu hissedeceklerdir. Etik eğitim, hemşirelik statüsünde arzu edilen değişiklikleri sağlamada da yardımcı olacaktır. O halde hemşirelik bugün çağdaş bir sağlık disiplini olarak tanımlanırken, bu tanımlamada etik eğitimin payı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Babadag, K(1999).Hemşirelik eğitiminde bakım kavramı ve etik " VI.Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu. Çevik Matbaacılık, İstanbul, 74-76.
- Ersoy, N (1994). Hemşirelik ve etik. Hemşirelik Bülteni, İstanbul, 7:33, 43-51.
- Engelhart, V.D(2000).Tıbbın gündelik yaşamında etik. Çev. Arın Namal, 2.baskı,Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 5.
- Fry, T.S.(2000). Hemşirelik uygulamalarında etik.Çev. Beyhan Bağ, Aktif Yayınevi, Erzurum,11-33.
- Hauck, P. (1997). Hedeflere ulaşmanın yolları, Çev. Mert Büyükkarabacak Rota Yayınları ,İstanbul.
- Karakaya, H (1993). Hastane etik kurullarının tarihçesi, yapısı ve işlevleri üzerine T. Klin Tıbbi Etik, İstanbul, 1:12.
- Kıvanç, M.M (2003). Hemşirelikte etik .Hemşirelik Bülteni, İstanbul, 12:5.
- Özgül, O. (Ed.) (2003). Etik Üzerine Dersler, Pencere Yayınları, İstanbul,15.
- Potter P.A.,Perry A.G (1997). Fundamentals of Nursing; Concept, Process and Practice, 4. End, Mosby Company, St. Lois, 319-329.
- Ülker, S. ve ark (2001).Türkiye’de hemşirelik. temel mesleki eğitim ile insan gücüne ilişkin sorunlar ve çözümleri raporu. YÖK, Ankara.